

УДК 811.161.2'276.6]:81'243

**РОБОТА З ТЕКСТАМИ ФАХОВОГО СПРЯМУВАННЯ
ПІД ЧАС НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ЯК ІНОЗЕМНОЇ**

Світлана Бузько

*Криворізький державний педагогічний університет
Kryvyi Rih State Pedagogical University
пр. Гагаріна, 54, Кривий Ріг, 50086, Україна
buzko.svitlana2408@gmail.com*

Бузько С. Робота з текстами фахового спрямування під час навчання української мови як іноземної

У статті наведено приклади роботи з текстами фахового спрямування під час викладання української мови як іноземної у закладах вищої освіти педагогічного профілю. Тематика текстів розрахована на студентів природничого, фізико-математичного і географічного факультетів. У розвідці наголошено, що на заняттях з української мови як іноземної студенти-іноземці, які здобувають вищу педагогічну освіту за різними спеціальностями, обов'язково мають працювати з текстами фахового спрямування. Це допоможе іноземним студентам засвоїти певну кількість лексичних одиниць і синтаксичних конструкцій, потрібних для вивчення низки спеціальних дисциплін (біології, хімії, фізики, астрономії, географії тощо) і здобуття вищої педагогічної освіти. Така робота насамперед має на меті підготувати студентів-іноземців до подальшого сприйняття й розуміння фахової літератури.

Ключові слова: українська мова як іноземна, тексти фахового спрямування, мовна підготовка.

Бузько С. Работа с текстами профессиональной направленности во время преподавания украинского языка как иностранного

В статье наведены примеры работы с текстами профессиональной направленности во время преподавания украинского языка как иностранного в заведениях высшего образования педагогического профиля. Тематика текстов рассчитана на студентов естественного, физико-математического и географического факультетов. В работе акцентировано, что на занятиях по украинскому языку как иностранному студенты-иностранцы, которые получают высшее педагогическое образование по разным специальностям, обязательно должны работать с текстами профессиональной направленности. Это поможет иностранным студентам освоить определенное количество лексических единиц и синтаксических конструкций, нужных для изучения

ряда специальных дисциплин (биологии, химии, географии, физики, астрономии и др.) и получения высшего педагогического образования. Такая работа прежде всего должна подготовить студентов-иностранцев к дальнейшему восприятию и пониманию профессиональной литературы.

Ключевые слова: украинский язык как иностранный, тексты профессиональной направленности, языковая подготовка.

Buzko S. Work with texts of professional orientation while studying Ukrainian as a foreign language

The article gives examples of work with the texts of professional direction during the teaching of the Ukrainian language as a foreign language in higher educational institutions of the pedagogical profile. The subjects of texts are intended for students of natural sciences, physics and mathematics and geography faculties. The author emphasizes foreign students receiving higher pedagogical education in different specialties must necessarily work with texts of professional orientation during Ukrainian language classes as foreign language. This will help foreign students to acquire many lexical units and syntactic constructions, which are necessary for studying of special disciplines (biology, chemistry, physics, astronomy, geography, etc.) and getting higher pedagogical education. First of all, this work is aimed at preparing foreign students for further perception and understanding of professional literature.

It is emphasized that the methodology of teaching Ukrainian as a foreign language differs fundamentally from the methodology of teaching Ukrainian as a mother tongue. Such a difference is determined by a number of actual linguistic, linguo-didactic and psychological factors. Despite many textbooks and study guides for foreign students have been made, the question of finding methods of teaching Ukrainian as a foreign language remains relevant. Consequently, the relevance of the article is determined by the latest requirements aimed at improving the modern national education system in general and the language training of foreign students in particular.

Key words: Ukrainian as a foreign language, texts of professional orientation, language training.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Нині велика кількість іноземних громадян здобуває вищу освіту в навчальних закладах України. Тому не викликає заперечень той факт, що існує нагальна потреба в розробленні методичних засад вивчення української мови як іноземної. Цілком зрозуміло, що методика навчання української мови як іноземної суттєво відрізняється від методики навчання української мови як рідної. Така різниця визначається низкою власне лінгвістичних, лінгводидактичних та психологічних чинників. Попри те, що укладено низку

підручників та навчальних посібників для студентів-іноземців, залишається актуальним питання пошуку методів і прийомів викладання української мови як іноземної; також потребують доопрацювання програми та освітні стандарти загалом. “До того ж, – як зауважують лінгводидакти, – українська мова як іноземна ще не посіла надійного місця поряд із парадигмою понять, уже затверджених законодавчими актами: українська мова як державна, українська мова як рідна, українська мова як нерідна” [Вакум / Бакум 2010 : 227]. Отже, актуальність пропонованої статті визначається новітніми вимогами, спрямованими на вдосконалення сучасної національної системи освіти загалом та мовної підготовки іноземних студентів зокрема.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасна лінгводидактика пропонує різні методи та прийоми навчання української мови як іноземної. Розроблено “Концепцію мовної підготовки іноземців у ВНЗ України”, у якій визначена головна мета мовної підготовки іноземних громадян – забезпечення комунікативних умінь і навичок у різних сферах спілкування: науковій, суспільно-політичній, соціально-культурній, побутовій тощо [Ushakova / Ушакова 2011 : 138]. Г. Строганова, О. Тростинська, Н. Ушакова аналізують загальні концептуальні підходи до вивчення української мови як іноземної [Strohanova / Строганова 2008 : 173–179; Ushakova / Ушакова 2014 : 12–21]. Різні аспекти викладання української мови як іноземної висвітлюють у своїх працях З. Бакум, І. Дирда, Т. Єфімова, С. Костюк, А. Кулик, Т. Лагута, О. Коваленко, Л. Олійник та ін. Граматичні й текстові матеріали для роботи з іноземними студентами представлено, зокрема, в дослідженнях таких учених, як Л. Азарова, С. Воробйова, І. Зозуля, Р. Кривко, Н. Лисенко, Т. Мелкумова, І. Майданюк, Є. Світлична й ін.

У розвідках Т. Гаврющенко, Л. Суботи, Н. Філяніної розробляється принцип професійної спрямованості у навчанні студентів-іноземців, який полягає в оволодінні професійно зорієнтованими знаннями, уміннями й навичками. Значну роль у цьому відіграє робота з текстами фахового спрямування, що сприяє формуванню системи знань, умінь і навичок, необхідних

для подальшого навчання й ознайомлення з вузькоспеціальними дисциплінами.

Мета пропонованої розвідки – наведення прикладів роботи з текстами фахового спрямування під час навчання української мови як іноземної в закладах вищої освіти педагогічного профілю. Тексти розраховані на студентів природничого, фізико-математичного і географічного факультетів.

Виклад основного матеріалу дослідження. На заняттях з української мови як іноземної студенти-іноземці, що здобувають вищу педагогічну освіту з різних спеціальностей, обов'язково мають працювати з текстами фахового спрямування. Це допоможе іноземним студентам засвоїти певну кількість лексичних одиниць і синтаксичних конструкцій, потрібних для вивчення низки спеціальних дисциплін (біології, хімії, фізики, астрономії, географії тощо) і здобуття вищої педагогічної освіти. Така робота насамперед має на меті підготувати студентів-іноземців до подальшого сприйняття й розуміння фахової літератури.

Текст 1 пропонуємо для студентів-іноземців, які навчаються на природничому та фізико-математичному факультетах.

*Усе, що нас оточує, складається з матерії. **Матерія** – це речовина, з якої складаються всі предмети. Вона формує весь навколишній світ. Матерія складається з молекул.*

***Молекула** – це дуже маленька (мікроскопічна) частинка речовини. Молекули постійно рухаються. Якщо збільшується температура речовини, то збільшується швидкість руху молекул. Молекули складаються з атомів.*

***Атом** – це найменша, хімічно неподільна частинка речовини. Атоми поєднуються і утворюють молекули. У центрі будь-якого атома знаходиться ядро. Ядро атома складається з протонів та нейтронів. Навколо цього ядра обертаються електрони. Отже, електрони, протони і нейтрони – це елементарні частинки, з яких складається атом.*

***Дифузія** – це процес взаємного проникнення молекул або атомів однієї речовини поміж молекул або атомів іншої*

речовині. Наприклад, поширення запахів – це дифузія (перемішування) газів.

Після читання тексту слід провести бесіду за змістом, аби з'ясувати, якою мірою іноземні студенти зрозуміли прочитане. Орієнтовний перелік запитань за змістом тексту: *Що таке матерія? З чого складається матерія? Що таке молекула? З чого складаються молекули? З яких частинок складаються атоми? Що таке дифузія? Які вам відомі приклади дифузії?*

Після усної бесіди за змістом прочитаного студентам запропоновано письмові завдання, спрямовані на перевірку розуміння тексту й закріплення нових відомостей. Наприклад, студенти повинні закінчити речення й записати їх у зошити: *1. Матерія формує 2. Матерія складається з 3. Молекули складаються з 4. У центрі атома 5. Навколо ядра атома обертаються* Або ж замість крапок необхідно вставити потрібні слова (*частинка, ядро, протони, нейтрони, речовина, електрони*): *1. Матерія – це ..., з якої складаються всі предмети. 2. Молекула – це мікроскопічна ... речовини. 3. ... – це частинка молекули. 4. У центрі атома знаходиться ... 5. Елементарні частинки атома – це ...*

Другий блок завдань спрямований на повторення деяких відомостей із граматики, на актуалізацію вже набутих умінь і навичок. Наприклад, необхідно утворити форму множини від поданих слів (*молекула, атом, речовина, нейтрон, протон, електрон, частинка*). Або слова в дужках потрібно поставити у відповідній граматичній формі: *1. Фізика (вивчати) речовини. 2. Речовина – це вид (матерія). 3. Речовини (складатися) з молекул. 4. Молекули (ділитися) на атоми. 5. Молекули складаються з (атомів). 6. (Центр) атома знаходиться ядро. 7. Навколо (ядро) обертаються електрони.*

Текст 2, як і попередній, пропонуємо для студентів, які навчаються на природничому та фізико-математичному факультетах. Він стосується деяких елементарних понять, що вивчають не лише в межах природничих дисциплін, але й у курсі фізики).

Усі предмети складаються з певних матеріалів. Матеріал – це форма матерії. Майже всі матеріали

виготовляють із інших матеріалів. Наприклад, бензін отримують із нафти; залізо виготовляють із руди; папір виготовляють із дерева.

Матеріали, які мають природне походження, – це **первінна матерія**. Наприклад, дерева, з яких виготовляють папір і меблі, – це первінна матерія. Різноманітні мінерали, залізна руда – теж первінна матерія.

Деякі матеріали складаються з волокна. **Волокно** – це довгий і тонкий, як волосіна, матеріал. Волокна бувають різних видів: рослинного походження, тваринного походження і штучні.

Волокна рослинного походження – це, наприклад, бавовна. Волокна тваринного походження – це вовна, шовк. Волокна рослинного і тваринного походження – це **натуральні волокна**.

Штучні волокна (ненатуральні, синтетичні) отримують із продуктів хімічної переробки різних матеріалів. До штучних належать волокна таких матеріалів, як віскоза, нейлон, поліетилен та інші.

Після того, як студенти прочитають текст (бажано не один, а кілька разів), вони дають усні відповіді на запитання: *З чого складаються всі предмети, які нас оточують? Що таке матеріал? Із чого отримують бензин? Із чого виготовляють папір? Із чого виготовляють залізо? Первинна матерія – це що? Які бувають волокна?*

Завдання, що передбачають усні відповіді, варто поєднувати з письмовими завданнями за змістом тексту. Наприклад, закінчити речення і записати їх у зошити: *1. Первинна матерія – це матеріали, які 2. Натуральні волокна – це 3. Із продуктів хімічної переробки різних матеріалів отримують 4. Бавовна, вовна, шовк – це 5. Нейлон і віскоза – це* Або замість крапок вставити потрібні слова: *1. Вовна і шовк – це волокна ... походження. 2. Бавовна – це волокно ... походження. 3. Штучні волокна – це ... волокна.*

Як уже зазначалося, завдання за змістом тексту бажано поєднувати із завданнями з граматики української мови, аби актуалізувати вже набуті іноземними студентами знання, уміння й навички. Однак лексичний матеріал для таких завдань ми

пропонуємо брати з опрацьованого тексту, що сприяє кращому запам'ятовуванню нових слів і понять. Наприклад, студенти повинні утворити форму множини від поданих слів (*волокно, предмет, матеріал, дерево, продукт, мінерал*) або визначити граматичний рід поданих іменників (*матерія, матеріал, волокно, форма, бензин, нафта, руда, дерево, вовна, шовк, папір, бавовна, віскоза, нейлон*). Або з поданих слів студенти мають скласти речення, поставивши всі слова у відповідній граматичній формі: 1. *Усі предмети / складатися / матеріали.* 2. *Бензин / отримувати / нафта.* 3. *Папір / виготовляти / дерево.* 4. *Залізо / виготовляти / руда.*

Текст 3 пропонуємо для студентів-іноземців, які навчаються на географічному факультеті.

Центральна Азія.

Центральна Азія – це частина Азії, яка має вихід до Каспійського моря. На території Центральної Азії розташовані такі країни: Узбекистан, Киргизстан, Таджикистан, Казахстан і Туркменістан.

Більша частина території Центральної Азії – це пустелі; тому клімат тут переважно посушливий. Багато опадів випадає тільки в горах. Гори розташовані на півдні Центральної Азії; вони займають 1/3 частину регіону. Найбільші гірські масиви Центральної Азії – це Памір, Тянь-Шань, Копетдаг.

Центральна Азія має значні запаси таких корисних копалин, як природний газ, нафта, кам'яне вугілля, залізна руда. Більша частина природного газу, який споживає Україна, імпортується з Туркменістану.

Головні річки Центральної Азії – Амудар'я і Сірдар'я; це основні водні артерії регіону. Водю цих річок зростають землі, на яких вирощують бавовну, овочі, фрукти, багаті культури (кавуни й дині), виноград.

Найбільші міста Центральної Азії – це Алмати, Ташкент, Душанбе, Бішкек, Ашхабад. Густина населення тут майже 200 чоловік на 1 квадратний кілометр. Пустелі й високогір'я заселені мало.

Після читання тексту студентам традиційно бесідуєть за змістом прочитаного: *Які країни розташовані на території Центральної Азії? Яку частину Центральної Азії займають гори? Які ви знаєте гірські масиви Центральної Азії? Що вирощують на землях Центральної Азії? Які корисні копалини є в Центральній Азії? Назвіть найбільші міста Центральної Азії.*

Оскільки більшість іноземних студентів, які здобувають нині вищу педагогічну освіту у КДПУ, – це громадяни Туркменістану, питання за текстом можуть стосуватися також безпосередньо географії цієї країни: *Які з названих у тексті гірських масивів знаходяться на території Туркменістану? Які ви це можете назвати великі міста Туркменістану, крім Ашхабада? Яких корисних копалин найбільше в Туркменістані? Які пустелі знаходяться на території Туркменістану?*

Наступний етап роботи над цією темою – читання діалогу й обговорення нової інформації. Студент повинні прочитати діалог і розказати, що нового вони дізналися про Середню Азію:

– Привіт, Іхласе. Яка тема реферату, який ти зараз пишеш?

– Привіт, Шагелді. Я готую реферат про країни Центральної Азії.

– Це та частина Азії, де знаходиться Аральське море?

– Так, його ще називають солоним озером. Розташоване воно на території Казахстану та Узбекистану.

– Чи правда, що Аральське море майже повністю пересохло?

– На жаль, так. За останні 40-50 років рівень Аральського моря сильно знизився; зараз воно практично повністю пересохло. Арал – це регіон екологічного ліха, тому що морська флора і фауна там поступово зникають.

Після цього студентам пропонуємо переписати речення, вставивши потрібні слова: 1. Центральної Азії має вихід до (Аральського / Каспійського) моря. 2. Більша частина території Центральної Азії – це (пустелі / гори). 3. Клімат у Центральній Азії в основному (посушливий / вологий). 4. Амудар'я і Сірдар'я – це (найменші / найбільші) річки Центральної Азії. 5. Гори розташовані (на півдні / на півночі) Центральної Азії.

Наступні завдання пов'язані з повторенням вивчених раніше відомостей із граматики, з актуалізацією вже набутих умінь і навичок. Наприклад, студенти повинні подані слова та словосполучення поставити у форму родового відмінка за таким зразком: (*Що?*) *Центральна Азія* – (*Чого?*) *Центральної Азії*): *Аральське море; морська флора і фауна; великий регіон; гірський масів; екологічна катастрофа; посушливий клімат; солоне озеро; великі міста; найбільші річки*. Звичайно, під час виконання цього завдання іноземним студентам важко обійтися без допомоги викладача; доводиться постійно акцентувати на різних формах граматичного роду, а також на формах однини та множини.

Текст 4 розрахований на студентів, які навчаються на природничому факультеті.

Організм людини. Органи й фізіологічні системи.

Організм людини – це складна біологічна система, до складу якої входять різні органи. **Орган** – це частина тіла, яка має певне розташування, будову і виконує свої функції. Органи об'єднуються у фізіологічні системи. **Фізіологічна система** – сукупність органів, які забезпечують перебіг найважливіших життєвих процесів.

Наприклад, **система травлення** складається з таких органів, як ротова порожнина, зуби, глотка, стравохід, шлунок, підшлункова залоза, печінка, кишечник. Головне завдання цієї системи – перетворити їжу, яку споживає людина, на корисні речовини, здатні засвоїтися організмом. **Видільна система** відповідає за виведення з організму продуктів обміну і різних шкідливих речовин. **Дихальна система** людини представлена такими органами, як носова порожнина, гортань, трахея, бронхи, легені. Ця система доставляє до кровоносних судин кисень, який потрібен організму для вироблення енергії. **Опорно-рухова система** – це кістки і м'язи; вона відповідає за рухи тіла і захист внутрішніх органів. До складу **нервової системи** входять нерви, нервові вузли, спинний та головний мозок; ця система відповідає за керування всім організмом за допомогою нервових імпульсів. **Ендокринна система** регулює діяльність організму за допомогою гормонів. **Репродуктивна система**

включає статеві органи, які забезпечують процеси розмноження людини. **Імунна система** забезпечує захист організму від шкідливих бактерій та вірусів. Дуже важливою є **кровоносна система**, до складу якої входять такі органи, як серце, артерії, вени, капіляри. Ця система переносить кисень, вуглекислий газ, мінеральні та органічні речовини.

Спільна і злагоджена взаємодія фізіологічних систем забезпечує роботу всього організму.

Після читання тексту студентам традиційно запропоновано бесіду за змістом прочитаного. Орієнтовний перелік запитань: *Які ви знаєте фізіологічні системи організму людини? З яких органів складається система травлення? Яку функцію виконує в організмі людини дихальна система? За що відповідає опорно-рухова система? За що відповідає нервова система? Що входить до її складу? Яка функція ендокринної системи? Що забезпечує репродуктивна система? Яку функцію виконує імунна система?*

Наступне завдання спрямоване на перевірку розуміння тексту. Замість крапок необхідно вставити потрібні слова (завдання виконується письмово): *1. Органи об'єднуються у 2. Фізіологічні системи складаються з 3. Органи системи травлення: 4. Органи дихальної системи: 5. Органи кровоносної системи:*

Наступним етапом роботи над запропонованою темою є читання діалогу й обговорення прочитаного. Студенти мають прочитати діалог і розказати, про які ще фізіологічні системи організму людини вони дізналися:

–Привіт, Андрію. Яка тема наступного заняття з анатомії?

*–Привіт, Богдане. На наступне заняття з анатомії треба підготувати інформацію про **сенсорні системи** організму людини.*

–Ти вже вивчив цей матеріал?

–Так, у підручнику я вже прочитав, що складовими сенсорних систем є органи чуття – це зір, слух, смак, дотик, рівновага.

– Тобто сенсорні системи відповідають за надходження інформації із зовнішнього середовища?

– Так, і провідну роль серед сенсорних систем людського організму відіграє зір. Адже основну частину інформації про навколишній світ людина отримує через органи зору. Проте інші фізіологічні системи є теж дуже важливими для життя людини.

Як і під час роботи з іншими текстами фахового спрямування, другий блок завдань спрямований на повторення і закріплення відомостей із граматики української мови. Наприклад, задля повторення особливостей відмінювання іменників і прикметників різних граматичних родів студенти повинні провідміняти подані словосполучення (*дихальна система, людський організм, головне завдання*) за таким зразком:

Називний відмінок (хто? що?) – опоно-рухова система.

Родовий відмінок (кого? чого?) – опорно-рухової системи.

Давальний відмінок (кому? чому?) – опорно-руховії системи.

Знахідний відмінок (кого? що?) – опорно-рухову систему.

Орудний відмінок (ким? чим?) – опорно-руховою системою.

Місцевий відмінок (у кому? у чому?) – в опорно-руховії системи.

Також можна запропонувати виписати з тексту іменники у формі однини та у формі множини; виписати окремо іменники чоловічого, жіночого та середнього родів.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, важливим етапом мовної підготовки іноземних студентів, які навчаються в педагогічних вишах України, є робота з текстами фахового спрямування. Це сприяє засвоєнню студентами-іноземцями певної кількості лексичних одиниць і синтаксичних конструкцій, потрібних для вивчення низки спеціальних дисциплін і здобуття вищої педагогічної освіти в Україні. Така робота є невід’ємною складовою підготовки

іноземних студентів до адекватного сприйняття й розуміння фахової літератури. Подальші наукові розвідки передбачають більш ґрунтовне вивчення концептуальних підходів, методів та прийомів викладання української мови як іноземної, що сприятиме вдосконаленню процесу мовної підготовки іноземних студентів, які здобувають освіту в закладах вищої освіти України.

Література

1. Бакум З. П. Українська мова як іноземна: лінгводидактичні проблеми. *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. Кривий Ріг, 2010. Вип. 5. С. 226–232.
2. Строганова Г. Концептуальні підходи до засвоєння української мови іноземними студентами. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної* : зб. наук. пр. Львів, 2008. Вип. 3. С. 173–179.
3. Ушакова Н. І., Дубічинський В. В., Тростинська О. М. Концепція мовної підготовки іноземців у ВНЗ України. *Викладання мов у вищих навчальних закладах на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки* : зб. наук. пр. Харків, 2011. Вип. 19. С. 136–146.
4. Ушакова Н. І., Тростинська О. М. Вивчення української мови студентами-іноземцями : концептуальні засади. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної* : зб. наук. пр. Львів, 2014. Вип. 9. С. 12–21.

References

1. Bakum Z. P. Ukrayinska mova yak inozemna : lingvodidaktichni problemy. *Filolohichni studiyi : Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnoho pedahohichnoho universitetu*. Kryvyi Rih, 2010. Vyp. 5. S. 226–232.
2. Stroganova H. Kontseptualni pidhody do zasvoyennya ukrayinskoyi movy inozemnyimi studentamy. *Teoriya i praktika vikladannya ukrayinskoyi movy yak inozemnoyi* : zb. nauk. pr. Lviv, 2008. Vyp. 3. S. 173–179.
3. Ushakova N. I., Dubichynsky V. V., Trostynska O. M. Kontseptsiya movnoyi pidhotovky inozemtsiv u VNZ Ukrayiny. *Vykladannya mov u vyshchyyh navchalnyh zakladah na suhcasnomu etapi. Mizhpredmetni zuyazki* : zb. nauk. pr. Harkiv, 2011. Vyp. 19. S. 136–146.
4. Ushakova N. I., Trostynska O. M. Vivchennya ukrayinskoyi movy studentamy-inozemtsyimi : kontseptualni zasady. *Teoriya i praktika vikladannya ukrayinskoyi movy yak inozemnoyi* : zb. nauk. pr. Lviv, 2014. Vyp. 9. S. 12–21.

Стаття надійшла до редакції 29.03.2019 р.
Прийнята до друку 07.05. 2019 р.